

دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت آموزش
ره توشه راهیان نور ویژه ماه مبارک رمضان / معاونت آموزش دفتر تبلیغات
اسلامی حوزه علمیه قم - قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، مرکز انتشارات،
۱۳۷۵.

۵۹۹ ص - (دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، مرکز انتشارات؛ ۴۸۹:
متون آموزشی طرح هجرت؛ ۱۱)

کتابنامه به صورت زیرنویس.

۱. اسلام - مقاله ها و خطابه ها. ۲. اسلام - راهنمای آموزشی.

الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، مرکز انتشارات. ب. عنوان.

۲۹۷/۰۸

BP ۱۰ / د۲ر۹

فهرست نویسی پیش از انتشار توسط مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی

ISBN 964 - 424 - 237 - 8

شابک ۸ - ۲۳۷ - ۴۲۴ - ۹۶۴



دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
مرکز انتشارات

نام کتاب:	ره توشه راهیان نور (ماه مبارک رمضان ۱۴۱۷)
تهیه و تدوین:	معاونت آموزش دفتر تبلیغات اسلامی (طرح هجرت)
حروفچینی، صفحه آرایی و نشر:	مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی
لیتوگرافی، چاپ و صحافی:	چاپخانه دفتر تبلیغات اسلامی
نوبت چاپ:	اول / زمستان ۱۳۷۵
تیراژ:	۷۰۰۰ نسخه
قیمت:	۱۰۰۰ تومان

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

نشانی: قم، خیابان شهدا (صفائیه) مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم،
ص پ ۹۱۷، تلفن: ۷۴۲۱۵۵-۷، فاکس: ۷۴۲۱۵۴، پخش: ۷۴۳۴۲۶

Printed in the Islamic Republic of Iran

مسجد پایگاه اصلی روحانیت شیعی

رحیم نوبهار

قال الله تعالى: «فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ»^۱

ماه مبارك رمضان زمان حضور فعالتر در سنگر مقدس مسجد است؛ سنگری که خود دست پرورده آنیم. از زمانی که چشم به اطراف گشودیم، خود را در دامن پر مهر او یافتیم و گوهر گرانبهای آشنایی با «دین» را در آن جا به دست آوردیم. انقلابمان در سنگر مقدس مسجد شکل گرفت و مردان صالح و خدا پرست در این بوستان پربرکت تربیت شدند. همه می دانیم که درخت تنومند انقلاب و نظام جمهوری اسلامی ریشه در مسجد دارد. اکنون قدرشناسی ایجاب

۱. نور (۲۴)، آیه ۳۶ و ۳۷: با آن که بر پایه برخی از روایات اهل البیت - علیهم السلام - کلمه «بیوت» در آیه یاد شده، خانه امامان معصوم و قبور پاک آنان را شامل می شود، ولی تردیدی نیست که از لفظ «بیوت»، مسجد اراده شده است، بلکه به تعبیر علامه طباطبائی - قدس سره - قدر متیقن از معنای آن، همان مساجد است؛ ر. ک: تفسیر مجمع البیان والمیزان ذیل آیه مذکور.

می کند که ما به عنوان یک مسلمان و یکی از فرزندان انقلاب، حرمت، قداست و منزلت والای مسجد را بشناسانیم و آن را ارج نهیم.

مسجد، خانه ارجمندی است که خداوند به بزرگداشت آن فرمان داده است.^۱ بزرگداشت مسجد، تعظیم شعایر الهی است^۲ و تلاش در راه عمران و آبادی آن، نشان ایمان به خدا است خداوند متعال می فرماید: (اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ)^۳

مفاد آیه شریفه - اعم از آن که «خبر» یا «انشاء» باشد - به روشنی گویای آن است که تلاش برای عمران و آبادانی مسجد، نشان ایمان است.

در حدیثی از پیامبر (ص) آمده است: «إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَعْتَادُ الْمَسَاجِدَ فَاشْهَدُوا لَهُ بِالْإِيمَانِ، لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ: اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ»^۴.

برخلاف آنچه گاه تصور می شود، «عمارت مسجد» تنها به معنای ساختن و تعمیر بنای آن نیست؛ بلکه حضور در مسجد و پر رونق نگاه داشتن آن، مصداق روشن عمارت مسجد است. آبادی مسجد به نمازگزاردن در آن است. مسجد بی نمازگزار، مسجد خراب است، گرچه بنای ظاهری آن مجلل و نیکو باشد^۵.

۱. اشاره به آیه ۳۶ سوره نور. در «مجمع البیان» آمده است: والمراد بالرفع، التعظیم ورفع القدر من الأرجاس والتطهير من المعاصي والأدناس. وقيل: المراد برفعها: رفع الحوائج فيها إلى الله تعالى.

۲. در مجمع البیان آمده است: «والشعائر: واحدها الشعيرة: المعالم، وشعائر الله: معالمه التي جعلها مواطن للعبادة.» بر این اساس، مسجد از مصادیق روشن شعائر الهی است.

۳. توبه (۹)، آیه ۱۸.

۴. مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۶۲، باب ۳ از ابواب احکام المساجد، روایت ۱۸، چاپ آل البيت.

۵. عن ابي عبد الله (الصادق ع) قال: «ثلاثة يشكون الى الله - عز وجل -: مسجد خراب لا يصلّي فيه اهله، و عالم بين جهال ومصحف معلق قد وقع عليه الغبار لا يقرأ فيه.» وسائل الشيعة، ج ۳، ص ۴۸۴، باب ۵ از ابواب احکام المساجد، روایت ۱ (چاپ اسلامیه).

آنان که با نماز خود، مسجد را آباد می کنند، چنان دربارگاه ربوبی گرامی اند گرامی اند که خداوند متعال به یمن وجود آنان عذاب مردمی را که شایسته کیفرند، به تأخیر می افکند.^۱

البته نباید ارزش و اهمیت مسجد سازی را فراموش کنیم؛ زیرا ساختن و تعمیر کردن مسجد نیز یکی از مصداقهای «عمارت مسجد» است. هرگاه مردمی درست فکر کنند، باید نیاز به مسجد را همچون یک نیاز ضروری و اساسی بدانند و در راه رفع آن بکوشند. اگر مردم چنین احساسی را نداشته باشند، بر ماست که این احساس را در آنان ایجاد کنیم.

اگر با دیده تأمل به مسجدهای بزرگ و کوچکی که در شهرها و روستاهای این دیار توسط نیاکانمان ساخته شده، بنگریم، در می یابیم که این بناها با امکانات اندک مردم برپا شده و بیانگر عشق پاک مردم به خداست و جلوه ایمان عمیق و استوار آنان به خالق یکتاست، چه آنان خانه های خود را از خشت و گل بنا می کردند و مسجد را با آجر چنین احساس های مقدسی باید در روح و جان نسل امروز پرورش یابد و هر چه متعالی تر و بالنده تر به نسل های آینده منتقل شود.

در زمان ما برخی از مردم بر این باورند که چون انقلاب و نظام جمهوری اسلامی دستاورد مسجد است، ساختن مساجد نیز وظیفه دولت است. این پندار، نادرست است؛ گرچه مسئولان انقلاب و نظام اسلامی نیز وظیفه دارند به مسجد خدمت کنند، ولی بار اصلی ساخت و اداره و عمران مساجد بردوش مردم است. بنابراین باید با بیان فضیلت ساختن مسجد، مردمی را که از نعمت مسجد

۱. عن الصدوق في مجالسه بأسناده عن مسعدة بن صدقة عن الصادق عن آبائه - عليهم السلام - أن رسول الله (ص) قال: «إن الله - تبارك وتعالى - إذا رأى أهل قرية أسرفوا في المعاصي وفيها ثلاثة نفر من المسلمين، ناداهم - جل جلاله - وتقدس اسماءه -: يا أهل معصيتي، لولا من فيكم من المؤمنين المتحابين بجلالي، العامرين بصلاتهم أرضي ومساجدي، والمستغفرين بالأسحار خوفاً مني لأنزلت بكم عذابي، ثم لا أبالي» (مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۶۷، باب ۶ از ابواب احکام المساجد، روایت ۳).

بی بهره‌اند، به ساختن مسجد تشویق کنیم.

در حدیثی از پیامبر (ص) آمده است که می‌فرماید: «مَنْ بَنَى لِلَّهِ مَسْجِدًا وَلَوْ مِثْلَ مَفْحَصِ قَطَاةِ بَنِي اللَّهِ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ»^۱.

آشنا کردن مردم با این گونه احادیث، کمک فکری به آنان در بنای مسجد، مشارکت عملی سروران روحانی که مقتدای مردمند، در رفع این کمبود، بسی مؤثر است. پیامبر (ص) و امیرالمؤمنین (ع) همراه با مردم در بنای مسجدالنبی کار کردند. اقدام آنان تنها برای تشویق و ترغیب دیگران نبود؛ بلکه آنان مایل بودند فضیلت و پاداش این عمل عبادی را به دست آورند. امیرالمؤمنین (ع) در گرماگرم تلاش و کار برای ساختن مسجد پیامبر (ص) این چنین می‌سرود:

لَا يَسْتَوِي مَنْ يَعْمُرُ الْمَسْجِدَ
يَذَابُ فِيهِ قَائِمًا وَقَاعِدًا
وَمَنْ يُرَى عَنِ الْغُبَارِ حَائِدًا

مردم را آموزش دهیم تا مسجد را در عین جذاب بودن، ساده و بی زرق و برق بنا کنند. معمولاً چیزهایی که از حُسن ذاتی برخوردارند، چندان به زیور و زینت و آرایش نیاز ندارند. البته ساده بودن مسجد به معنای عدم لزوم طرح و برنامه در بنای آن نیست. باید این فرهنگ را در میان مردم رواج دهیم تا در بنای مسجد نیز همچون بناهای دیگر تا آن جا که ممکن است با کارشناسان و طراحان زیردست مشورت کنند و مسجد را متناسب با شرایط مختلف منطقه و رعایت جنبه‌های گوناگون بسازند. امروزه ساختن کتابخانه، قرائتخانه و خانه مسکونی برای امام جماعت مسجد از ضروریات یک مسجد به شمار می‌رود.

تأکید کنیم تا مردم، حقوق مساجد ساخته شده را به نحو احسن ادا کنند. متأسفانه در برخی از مناطق، مسجد در طول سال تنها برای چند روز (ماه مبارک

۱. همان، روایت ۵: المفحص ج مفاحص: الموضع الذي تفحص القطاة التراب لتبيض فيه؛ والقطاة طائر في حچم الحمام (المنجد).

۲. سیره ابن هشام، ج ۲، ص ۱۴۱.

رمضان و یا دهه محرم) باز است. در دنیای امروز که از مکانهای ساخته شده، با ظرفیت کامل استفاده می شود، چرا باید انبوه امکانات مسجد که خانه خداست، بی استفاده بماند؟ سعی کنیم زمینه ای فراهم آوریم تا مساجد، در طول سال با برگزاری نماز جماعت و یا نماز فردی رونق داشته باشد.

در راستای تأکید عملی بر نقش و اهمیت مسجد جا دارد مسجد را مرکز فعالیت های خود قرار دهیم ملاقاتهایمان را در مسجد انجام دهیم. کلاس های درس و آموزشی را تا آن جا که شرایط اجازه می دهد در مسجد برگزار کنیم و خلاصه در طول اقامت در میان مردم، انتسابمان به مسجد بیش از هر جای دیگری باشد.

واقعیت آن است که «روحانی» و «مسجد» گرچه به ظاهر دو واژه اند، در حقیقت دو جزء یک لفظ مرکبند. از گذشته های دور، مسجد پایگاه و مدار فعالیت های فکری - فرهنگی روحانیت شیعی بوده است. در زمانهایی که از رادیو، تلویزیون، مطبوعات و ... خبری نبود، عالمان دین پرور معارف دین را از همین پایگاه مقدس به مسلمانان آموزش داده اند. ما نیز در طول اقامت خود در منطقه تبلیغی، به واقع میهمان و وامدار مسجدیم. جا دارد به منظور ادای حق مسجد، بخشی از تبلیغات خود را هم به اهمیت مسجد و بیان آثار سازنده آن در ابعاد عبادی، تربیتی - فرهنگی، سیاسی و اجتماعی این پایگاه مقدس اختصاص دهیم تا مردم با فضیلت های فراموش شده مسجد آشنا و از این خوان گسترده الهی بهره مند شوند. بدیهی است که ذکر متن سخنان معصومان - علیهم السلام - و توضیح و شرح آن، اثری بسزا خواهد داشت.

مسجد، از نگاه معصومان، مهمانسرای خداست. خداوند مهربان، بندگان خود را به خانه خویش دعوت کرده تا با بهترین هدایا از آنان پذیرایی کند.

در حدیثی قدسی از پیامبر (ص) آمده است:

«قَالَ اللَّهُ - تَبَارَكَ وَتَعَالَى - ! إِنَّ بَيْتِي فِي الْأَرْضِ الْمَسَاجِدُ، تُضِيءُ لِلْأَهْلِ السَّمَاءِ كَمَا

تُضِيءُ النُّجُومُ لِأَهْلِ الْأَرْضِ . الْأَطُوبَى لِمَنْ كَانَتْ الْمَسَاجِدُ بُيُوتَهُ ؛ الْأَطُوبَى لِعَبْدٍ تَوَضَّأَ فِي بَيْتِهِ ثُمَّ زَارَنِي فِي بَيْتِي ، إِلَّا أَنْ عَلَى الْمَزُورِ كَرَامَةُ الزَّائِرِ . الْأَبَشَرُ الْمَشَائِينِ فِي الظُّلُمَاتِ إِلَى الْمَسَاجِدِ بِالنُّورِ السَّاطِعِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ^۱

حضور در مسجد، عبادت بزرگی است که مورد توجه آفریده های به ظاهر بی جان است . زمینی که مؤمن از روی آن عبور می کند و به مسجد می شتابد، ثناگوی اوست : «مَنْ مَشَى إِلَى الْمَسْجِدِ لَمْ يَضَعْ رِجْزاً عَلَى رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا سَبَّحَتْ لَهُ الْأَرْضُ إِلَى الْأَرْضِينَ السَّابِعَةِ»^۲ .

مسجد یاران آشنای خود را می شناسد و به آنان مهر می ورزد : «عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (ع) : إِنْ الْمَسْجِدَ لَخَرَابٌ لِيَشْكُوا الْخَرَابَ إِلَى رَبِّهِ وَأَنَّهُ لَيَتَبَشَّشُ مِنْ عُمَارِهِ إِذَا غَابَ عَنْهُ ثُمَّ قَدِمَ كَمَا يَتَبَشَّشُ أَحَدُكُمْ بِغَائِبِهِ إِذَا قَدِمَ عَلَيْهِ»^۳

فرشتگان خدا، یار و احوال پرس مؤمنان مسجدی اند :
«إِنَّ لِلْمَسَاجِدِ أَوْتَاداً الْمَلَائِكَةُ جُلَسَاؤُهُمْ . إِذَا غَابُوا إِفْتَقَدُوهُمْ وَإِنْ مَرَضُوا عَادُوهُمْ وَإِنْ كَانُوا فِي حَاجَةٍ أَعَانُوهُمْ»^۴

در کنار این گونه احادیث بشارت آمیز، مردم را از اخطارهای پیشوایان دین نسبت به آنان که از مسجد گریزانند، آگاه کنیم . این سخن پیامبر رحمت (ص) است که می فرماید :

«لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يُصَلِّ فِي الْمَسْجِدِ مَعَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا مِنْ عِلَّةٍ»^۵ .

۱ . وسائل الشیعه، ۱، ص ۲۶۸، باب ۱۰ از ابواب وضوء، روایت ۵ .

۲ . همان، ج ۳، ص ۴۸۳، باب ۴ از ابواب احکام المساجد، حدیث ۱ .

۳ . بحار الانوار، ج ۸۳، ص ۳۸۰ (اسلامیه، تهران) وفيه بیان : البش : فرح الصدیق بالصدیق واللفظ فی المسئلة والاقبال علیه .

۴ . همان، ج ۸۳، ص ۳۷۳، شماره ۳۸ . والاوتاد جمع وتد (میخ) وفيه : قال السيد المرتضى - رحمه الله - فی المجازات النبویة : وهذه استعارة كأنه شبه المقيمين في المساجد بالاوتاد المضروبة فيها . يقال : فلان وتد المسجد : اذا طالت ملازمته له وانقطاعه اليه .

۵ . شیخ صدوق، علل الشرایع، ج ۲، ص ۳۲۵، باب ۱۸، علة الجماعة .

و امام صادق (ع) می فرماید: «شکت المساجدُ الى الله تعالى الذين لا يشهدونها من جيرانها. فأوحى الله اليها وعزني وجلالي لأقبلتُ لهم صلاةً واحدةً ولا أظهرنَّ لهم في الناس عدالةً ولا نالتهم رحمتي ولا جاوروني في جنتي»^۱.

یکی از زمینه های گستراندن فرهنگ مسجد در میان مردم، آشنا ساختن آنان با احکام، آداب و مسائل شرعی مربوط به مسجد است. این کار در مورد کسانی همچون خادمان مساجد، هیئت امناء، برادران بسیجی و خلاصه کسانی که بیشتر با مسجد سروکار دارند، ضروری تر است. متأسفانه در برخی مناطق، ضعف شدیدی در این زمینه احساس می شود.

جا دارد با بیان احادیثی که گویای فضیلت خدمت به خانه خداست، ارزش خدمت به مسجد، برای مردم تبیین شود. همان گونه که خدمت به امامزادگان - علیهم السلام - و تصدای تولیت آنها افتخار است، خادم مسجد شدن نیز ارزش و افتخار است. پیامبر (ص) بر قبر زنی که خادم مسجد خویش مجدداً نماز خواند؛ حال آن که مردم بر جنازه او نماز گذارده بودند^۲. پیامبر (ص) با این کار به مسلمانان آموز که خدمتگزاران مسجد را بزرگ شمارند و تشویق کنند. به فضل الهی بسیاری از مساجد ما از متولیان، بانیان، خدّام و گردانندگانی شایسته، انقلابی و کارآمد برخوردارند. آنان را تشویق کنیم و در راستای تکمیل و بهبود کارشان بکوشیم.

با توجه به این که مسجد، نماد و نمود دین و پایگاه اصلی روحانیت است، بجاست دست کم مسجد و یا مساجد منطقه ای را که در آن جا به تبلیغ مشغولیم

۱. وسائل الشیعة، ج ۳، ص ۴۷۹، باب ۲ از ابواب احکام المساجد، روایت ۸.
 ۲. در صحیح مسلم، ج ۲، ص ۶۵۹، باب الصلاة على القبر، ۷۱- (۹۵۶)، آمده است که: ان امرأة سوداء كانت تقم المسجد (اوشاباً)، ففقدوها رسول الله - صلى الله عليه [وآله] وسلم -، فسأل عنها أوعنه؛ فقالوا: مات؛ قال: أفلا كنتم آذنتموني؟ قال: فكأنهم صغروا أمرها (أو امره)؛ فقال: دلوني على قبره، فدلوه، فصلّى عليها. الحديث.

مورد مطالعه قرار دهیم و عوامل رونق یا بی رونقی آنها را بشناسیم و به منظور رفع نقایص و بهبود مادی و معنوی مساجد تلاش کنیم.

خوشبختانه تنی چند از طلاب فاضل حوزه علمیه قم مدتی است فعالیت‌هایی را در زمینه بهبود وضع مساجد کشور آغاز کرده‌اند. امید است ارائه پیشنهادها، تجربه‌ها و طرح‌های عزیزان مبلغ به این برادران، زمینه ساز رونق و آبادی هر چه بیشتر مساجد باشد.